

Låt inte status quo regera!

Det är viktigt att ekonomer bidrar till samhällsdebatten genom att undersöka och belysa hur ekonomisk politik och offentliga ingrepp bäst utformas för att uppfylla olika politiska målsättningar. När nya ekonomisk-politiska åtgärder, t ex regleringar eller skatter, övervägs görs detta kanske efter att en utredning fått belysa vilken ekonomisk politik som bäst hanterar den aktuella problematiken. Den efterföljande åtgärden är därför förhoppningsvis väl utformad för att uppnå ett visst politiskt syfte.

Men världen är föränderlig, och även om syftet är gott och åtgärden väl avvägd vid tidpunkten för införandet kan den senare utvecklingen medföra att grunden för ingreppet ändras eller försvinner. Den nu förlegade regleringen eller skatten tenderar trots detta ofta att fortleva. Många ser denna problematik som ett argument mot offentliga ingrepp, men ett alternativ är att söka lösningar som tillåter välavvägda ekonomisk-politiska åtgärder men samtidigt underlättar avvecklingen av sådana som är förlegade.

Låt mig spekulera om några faktorer som bidrar till att ingreppen överlever sitt ursprungliga syfte. Det främsta problemet är förmodligen att ingreppets syfte och mål ofta är otydliga. Det är svårt att utvärdera effektiviteten av något som har ett oklart syfte. Diskussionen om ekonomiskt effektiva lösningar tenderar då att sammanblandas med diskussionen om önskvärda politiska utfall, och ineffektiv politik kommer att överleva onödigt länge.

En orsak till otydligheten kan vara att målen aldrig explicit fastställdes när ingreppet beslutades. Ett exempel är trängselskatten i Stockholm. Såväl förbättrad miljö som bättre trafikflöden och ökade skatteintäkter för att främja kollektivtrafiken eller andra infrastrukturinvesteringar har nämnts som mål i diskussionen. Vilket eller vilka av dessa mål som är giltiga vid införandet förefaller redan nu oklart, och för en framtida betraktare lär det bli ännu otydligare.

Även om tydligt uttalade mål fanns vid politikens införande, kan det vara uppenbart att dessa mål inte längre är giltiga. Hyresregleringen infördes 1942 för att motverka oskäligen hyreshöjningar när bostadsbyggandet avstannade under kriget. När krigsårens motiv blev förlegade omprövades regleringen och övergick något modifierat till det sk bruksvärdessystemet. Skälen bakom den nya regleringen är oklara men i direktiven till SOU 1966:14 nämns hyresgästens besittningsskydd upprepade gånger. Även i senare utredningsdirektiv tas regleringen som den naturliga utgångspunkten och inga tydliga motiv till dess fortsatta existens redovisas (utöver besittningsskyddet antyder direktiven till SOU 2000:33 att bostadsföretag

som drivs utan vinstsyfte motverkar segregation). Man kan dock misstänka att regleringens existens och fortlevnad inte huvudsakligen baseras på besittningsskyddet.

Ett annat exempel är stämpelskatten. Den tas ut på transaktioner som rör fast egendom och inbringade drygt 9 miljarder kr under förra året. Skatten har sitt ursprung på 1600-talet när möjligheterna till effektiv beskattning var begränsade. I nuläget kan transaktionsskatter möjligen vara effektiva om det politiska målet är just att reducera transaktionsvolymen, exempelvis för att minska risken för överdriven spekulation. Men rimligen ses stämpelskatten i dag främst som en källa till skatteintäkter, och då bör det finnas mer effektiva metoder att generera samma skatteintäkter, t ex genom höjd fastighetsskatt.

Utöver att försvåra den ekonomiska debatten kan man misstänka att otydligheten även leder till att den aktuella politiken ses som den självklara normen. Om politikens syfte inte är uttalat vet hushåll och företag inte när de kan och bör förvänta sig förändrad politik. Om däremot syftet är tydligt angivet måste hushåll och företag vara öppna för att politiken förändras om mer effektiva metoder blir tillgängliga, eller om de politiska målen förändras.

Ekonomer är ofta skeptiska till EUs jordbruksregleringar, men till skillnad från de ovan nämnda svenska exemplen är åtminstone jordbruksregleringarnas syften tydligt angivna (i artikel 39 i Romtraktatet). Möjligen kan man tycka att det är olyckligt att fastställa mål som dessa i grundlagsliknande text och det är inte det jag efterlyser. Däremot menar jag att den naturliga utgångspunkten bör vara att resursallokeringen ska skötas av marknaden. När avsteg från den principen sker, bör det tydligt framgå *varför* sådana avsteg är motiverade. I dagsläget tenderar i stället normen att sättas av den aktuella politiken och endast avsteg från denna politik verkar behöva motiveras.

Kanske bör de regleringar och skatter som diskuterats ovan förändras eller avvecklas. Men även om man inte planerar reformer eller nya utredningar bör alltså regeringen specificera motiven (eller avsaknaden av motiv) bakom dessa och liknande ingrepp. Dessa klargöranden bör publiceras så att motiven är tydliga även efter några decennier om ingreppen då finns kvar, och den aktuella regeringen bör anses stå bakom tidigare motiveringar om den inte uttryckligen anger nya skäl till den oförändrade politiken.

Martin Flodén